

4. Сімович В. Рідне письменство: (що кождий українець повинен прочитати з рідного письменства) [Текст]. Відень: Накл. «Вісника політики, літератури й життя», 1918. 31 с.

5. Сімович В. Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини [Текст]. Львів 1934. 11 с.

Ангеліна Варга,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник - доктор філологічних наук, професор
Тетяна Вільчинська

СТРУКТУРНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ПРО ВІЙНУ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЯК ВИГИНАЄТЬСЯ ВОЄННЕ КОЛО» ЯРИНИ ЧОРНОГУЗ)

Актуальність дослідження зумовлена дискусійною проблемою, пов'язаною із частиномовним статусом дієприкметника у мовознавстві та важливістю його функцій у структурі тексту, що потребує подальшого вивчення. Особливого значення дієприкметники набувають у контексті сучасної української поезії воєнної тематики, де мовні засоби виконують не лише номінативну, а й глибоку емоційно-виражальну функцію.

Мета наукової розвідки полягає у тому, щоб зібрати дієприкметники у збірці «Як вигинається воєнне коло» Я. Чорногуз, систематизувати їх за структурно-граматичними ознаками та з'ясувати їхні функціонально-стилістичні особливості в поетичних текстах про війну, зокрема у забезпеченні емоційної напруги, створенні образності. Дослідження особливостей вживання дієприкметників у збірці «Як вигинається воєнне коло» Я. Чорногуз дасть змогу простежити, як дієприкметник реалізує свій потенціал у досягненні психологічної напруги тексту, його динаміки та художнього осмислення воєнної дійсності.

Зауважимо, що існують різні підходи до визначення частиномовного статусу дієприкметника. Окремі мовознавці вважають, що він позначає ознаку предмета, пов'язану з дією, тому зближують його з прикметником. Інші,

навпаки, наголошують, що дієприкметник передає дію у формі ознаки предмета, і тому розглядають його як одну з форм дієслова. Разом із тим є науковці, які виділяють дієприкметник як окрему, самостійну частину мови або тлумачать його як проміжне частиномовне утворення.

Так, І. Вихованець, А. Грищенко, І. Кучеренко та Ю. Шевельов вважають, що в дієприкметнику переважають прикметникові риси, тому його доцільно визначати як віддієслівний прикметник, а В. Горпинич стверджує, що дієприкметник – це «...вербоїдна не дієвідмінювана форма, що означає дію як ознаку предмета, виражену морфологічними категоріями дієслова і прикметника» [1, с. 213]. На думку М. Плющ, дієприкметником називається «відмінювана дієслівна форма, що передає дію або стан як динамічну ознаку предмета, виявлену в категоріях виду й стану. Як і інші форми дієслова, дієприкметник має значення виду, часу (теперішнього й минулого), стану (активного й пасивного), може керувати формою залежного іменника й означатися словами, що виражають ступінь вияву ознаки та різні обставини...» [2, с. 290]. Інакше кажучи, дієприкметник – це форма, яка поєднує властивості дієслова й прикметника. Те, як його називають і до якої частини мови відносять, залежить від того, які із цих ознак у ньому є більш виразними.

Аналіз функціональних особливостей дієприкметників у поетичних текстах дозволяє глибше зрозуміти їхню стилістичну роль та семантичний потенціал. У контексті воєнної лірики подібні форми набувають особливої експресивності, відображаючи не лише ознаки предметів, а й травматичний досвід, зафіксований у мові.

У поетичній збірці авторка часто вживає активні дієприкметники минулого часу із суфіксом *-л-*, наприклад: *зниклих* [3, с. 14], *впалого* [3, с. 25], *зогнилих* [3, с. 85], *пожовтіла* [3, с. 66], *засохлі* [3, с. 59], *позеленілі* [3, с. 14], *розпухлим* [3, с. 20], *пропахле* [3, с. 110], *померлим* [3, с. 105], *загиблій* [3, с. 52], *повислі* [3, с. 83], *занімілим* [3, с. 91]. Подібні лексеми вказують на дію, яку виконує сам предмет. У поезії вони підсилюють відчуття втрати, зникнення, руйнування.

Проте переважають у досліджуваних текстах пасивні дієприкметники з різними суфіксами:

із суфіксом *-ен-*: *принесеній* [3, с. 9], *сплетені* [3, с. 13], *переломленими*, *накрученою* [3, с. 22], *посріблений* [3, с. 115], *напрявлену* [3, с. 29], *розплющені* [3, с. 25], *розкладених* [3, с. 31], *засліплених*, *замкнене* [3, с. 37], *промовлені*, *погашена* [3, с. 50], *заплетену*, *віднайдену* [3, с. 52], *побілена* [3, с. 55], *населених* [3, с. 61], *різьблена* [3, с. 77], *потрощені* [3, с. 83], *покраплені*, *скалічена* [3, с. 85], *захоплений*, *очорнений* [3, с. 75], *розгорнені*, *розділена*, *люблених* [3, с. 98];

суфіксом *-т-*: *вкрита* [3, с. 14], *розбита* [3, с. 20], *запнута* [3, с. 115], *закритий* [3, с. 33], *вивернуте* [3, с. 45], *зняту* [3, с. 48], *покинуту* [3, с. 64], *вилита*, *розпростерті* [3, с. 77], *скинута* [3, с. 83], *видобутих* [3, с. 85], *проковтнутий* [3, с. 75], *розпитим* [3, с. 112], *вигнутий* [3, с. 103];

суфіксом *-н-*: *підібраний* [3, с. 16], *заміновану* [3, с. 18], *поламаний* [3, с. 22], *обірваний*, *змотаний* [3, с. 25], *вигаданої*, *спрямовану* [3, с. 29], *ампутованою* [3, с. 31], *затоптаній*, *зруйновані* [3, с. 33], *розірване*, *зібране* [3, с. 35], *стоптаних*, *обпльованих* [3, с. 37], *розміновану* [3, с. 46], *перерізанім*, *намальована*, *окупованих* [3, с. 61], *закопанім* [3, с. 81], *списаний* [3, с. 83], *скопаний* [3, с. 112], *напхані* [3, с. 115]. Домінування пасивних дієприкметників минулого часу визначає специфіку вживання дієприкметників у збірці. Вони передають результат дії, стан після травми, безсилля людини перед війною (*заміноване*, *покалічене*, *окупований*, *змінений*).

Активні дієприкметники теперішнього часу у досліджуваних текстах відсутні. На наш погляд, у поезії про війну більш важливим є результат дії (минулий час), а не процес.

Дієприкметники у збірці виконують різні стилістичні функції. Насамперед вони сприяють створенню образу руйнування та травматичної реальності, адже значна частина з них передає негативний наслідок дії: *зруйновані*, *розбита*, *потрощені*. Такі дієприкметники фіксують стан об'єкта

після впливу зовнішньої сили, що дозволяє авторці передати не сам процес війни, а її наслідки, які є більш відчутними та емоційно насиченими.

Водночас дієприкметники активно використовуються для змалювання фізичного й психологічного стану людини. Наприклад, дієприкметники на зразок *розпухлим, занімілим, засліплених, скалічений* відтворюють тілесність і внутрішнє напруження, передаючи досвід війни як глибоко особистісне переживання.

Важливою є також здатність дієприкметників створювати ефект «застиглого часу». Форми на кшталт *замкнене, закритий, вигнутий* передають статичність, фіксованість стану, що підсилює відчуття безвиході та замкненості простору. Це особливо характерно для поезії про війну, де час ніби зупиняється у моменті травми.

Окремо слід зазначити, що переважання пасивних дієприкметників підсилює ефект знеособлення дії: суб'єкт часто не називається, а увага зосереджується на результаті. Це створює відчуття, що події відбуваються поза волею людини, підкреслюючи її безсилля перед обставинами війни.

Отже, аналіз дієприкметників у збірці «Як вигинається воєнне коло» Я. Чорногуз засвідчив їхню важливу роль у формуванні художньої структури творів. У текстах переважають пасивні дієприкметники минулого часу, що акцентують увагу не на самій дії, а на її результаті, тим самим відображаючи травматичний досвід війни та її руйнівний вплив на людину і світ. Вони виступають потужним засобом досягнення образності, сприяють створенню емоційної напруги, передають фізичні й психологічні стани, а також формують ефект зупиненого часу. У проаналізованих текстах дієприкметники повною мірою реалізують свій широкий функціонально-стилістичний потенціал, поєднуючи ознаки дієслова й прикметника та виконуючи важливу роль у художньому осмисленні дійсності.

Список використаної літератури

1. Горпинич В.О. Морфологія української мови. Київ: Академія, 2004. 335с.

2. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2005. 430 с.

3. Черногуз Я. Як вигинається воєнне коло: поет. зб. Харків: Фоліо, 2020. 127 с.

*Аліна Воціховська,
Юлія Галайда,*

студенти

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Тетяна Скуратко

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНА НЕСТАНДАРТНІСТЬ СУЧАСНОЇ ПАМ'ЯТУВАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У час героїчної боротьби нашої нації за прово бути під сонцем, час, кои «течуть кровавії ріки» (Т. Шевченко) надзвичайно важливо цінувати подвиг кожного Героя, бо «Герої не втомлюються, не жаліються, не падають духом, не втрачають здоров'я, не потребують заміни...» [3, с. 32]. Саме тому в сучасній українській літературі війни виокремився цілий пласт пам'ятувальної літератури, тобто літератури, яка має меморіальну функцію – зберегти пам'ять про наших новочасних Героїв, які в боротьбі за волю України віддали найцінніше – життя. Погоджуємося із думкою сучасного українського поета-захисника Артура Дроня, що І «якщо й варто писати про щось під час війни, то не про війну, а про людей» [2, с. 106], про любов, бо «Любов риє окопи, і живе в них, / і гризе у них лід із розрізаної пляшки, / коли хоче пити у мінус двадцять. / Любов виходить на бойові чергування, / піднімається на позиції / з грижами, з температурами, із простатитами, / із контузїями, з астмами і алергіями, / з високою імовірністю / не повернутися, / з думками про когось / найважливішого. / Все зносить, вірить у все, / сподівається всього, все терпить!» [3, с. 101].

Переконані, що пам'ять має бути дієвою, тому сьогодні можемо виокремити надзвичайно багато волонтерських, освітніх, наукових ініціатив із вшанування пам'яті наших Героїв. Це і введення